

Projekt IMPLETUM

KLJUČNE KOMPETENCE V KATALOGIH ZNANJ IN VIŠJEŠOLSKIH PROGRAMIH

Dr. Branko Slivar, Zavod RS za šolstvo, gradivo pripravljeno za usposabljanje 11.12.2008

V kurikularnih spremembah višješolskega izobraževanja se tako pri oblikovanju in nastajanju novih oz. prenovljenih izobraževalnih programov, kot pri izdelavi katalogov znanj pojavlja zahteva po vključevanju kompetenc. O kompetencah in kompetenčnem pristopu v izobraževanju je bilo pri nas v zadnjih dveh, treh letih veliko napisanega. Kaj je kompetenca? Odgovorov na to vprašanje je veliko. Poglejmo jih nekaj.

Gnamuš je že leta 1992 opredelila kompetenco kot enotnost namere, da kaj storim, metode, kako to storim in vsebine dejanja, ki ga storim (Gnamuš, 1992).

Kompetence ali zmožnosti so poklicno transverzalne in jih lahko opredelimo kot izkazane temeljne zmožnosti posameznika, da učinkovito uporablja svoje sposobnosti in znanja pri dejavnem obvladovanju okolja, njegovem spreminjanju in prilagajanju okolja sebi in obratno (po Grm Pevec, 2005).

Kompetence so razvite zmožnosti oz. pridobljene sposobnosti posameznikov, da uspešno delujejo v kompleksnih, nepredvidljivih in spremenljivih okoliščinah v družbi, poklicu in osebnem življenju.

Razvoj kompetenc vključuje:

- pridobivanje **deklarativnega in procesnega znanja** (uporaba teorij, konceptov) **kognitivni poudarek,**
- razvoj **spretnosti, veščin in proceduralnega znanja, (funkcionalni poudarek);**
- razvoj **vrednot, stališč, odnosa, profesionalne drže (osebnostni in etični vidik)**

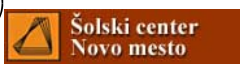
(po Grm Pevec, 2005).

Projekt Impletum

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11

1

Konzorcijski partnerji:

Operacija delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

Kompetence so zmožnost posameznika, da aktivira, uporabi in poveže pridobljeno znanje v kompleksnih, raznovrstnih in nepredvidljivih situacijah (Perrenoud, 1997, po Svetlik, 2006)

Kompetence so kombinacija znanja, spretnosti in odnosov, ustrežajočih okoliščinam (UL Evropske unije, 2006).

Kompetence delimo na ključne in poklicne kompetence (**generične poklicne**, skupne za podobne poklice, delovna opravila na nekem področju za obvladovanje celostnih in zahtevnih nalog v okviru področja (strojništvo, zdravstvo) in **poklicno specifične**).

Posebna pozornost je posvečena ključnim in generičnim kompetencam – med obema opredelitvama ni bistvenih razlik (Svetlik, 2006). Zato bomo v nadaljevanju uporabljali izraz ključne kompetence.

Ključne kompetence so tiste, ki jih vsi ljudje potrebujejo za osebno izpolnitev in razvoj, dejavno državljanstvo, socialno vključenost in zaposlitev (UL Evropske unije, 2006). Muršak (2002) opredeli ključno kvalifikacijo kot sinonim ključne kompetence na naslednji način: »Ključne kvalifikacije (splošne, jedrne, generične) so znanja, spretnosti, sposobnosti, ki so uporabne v različnih delovnih razmerah, v različnih poklicih, na različnih poklicnih področjih in v različnih življenjskih položajih. Omogočajo poklicno mobilnost in socialno vključenost. Zato naj bi na različnih ravneh zahtevnosti predstavljale jedro vsake, tudi poklicne izobrazbe.«

Dalje. Svetlik (2006) v svojem članku pravi:

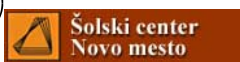
“V publikaciji EU (Eurydice, 2002) pravijo, da so ključne kompetence tiste, ki jih potrebuje vsakdo in koristijo vsem in celotni družbi. Posamezniku morajo omogočati, da se uspešno vključi številne socialne mreže ter pri tem ohrani samostojnost in osebno učinkovitost v znanih kakor tudi v novih in nepredvidljivih kontekstih. Ključne kompetence morajo omogočiti ljudem stalno posodabljanje znanja in spretnosti, da bi lahko sledili novostim. Eurydice navaja tudi generične kompetence kot tiste, ki so neodvisne od področja delovanja in so

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11

2

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

prenosljive v različne kontekste.

Ključne kompetence naj bi bile neodvisne od konteksta, enako dobro uporabljive v različnih situacijah, za opravljanje različnih delovnih nalog. Lahko jih označimo kot multifunkcionalne in transdisciplinarne, koristne za doseganje pomembnih ciljev, obvladovanje različnih nalog in delujoče v nepoznatih situacijah (Weinert, 2001). Weinert dodaja, da sporazuma o tem, kaj so ključne kompetence, ni, saj se je samo v nemški literaturi o poklicnem izobraževanju pojavilo več kot 650 predlogov » ključnih kompetenc«!

Po pregledu Weinertovega in se devet drugih naborov ključnih kompetenc (Eurydice, 2002; Canto-Sperber, Dupuy, 2001; Haste, 2001; Tacitkey, 2001; Shaw, Kamarainen, 1998; EMEA, 2000; INSIGHT, 2002; DESECO, 2002; Mayer's Committee ...) bi jih glede na pogostost navajanja lahko združili v sklope:

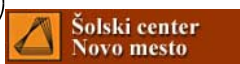
- socialne kompetence v smislu sposobnosti vzpostavljanja dobrih odnosov z drugimi, sodelovanja oziroma dela v timih, skupnosti in podobno
- obvladovanje materinega jezika, branje v smislu hitrega pridobivanja in pravilnega razumevanja pisnih informacij, pisno in ustno sporočanje, komuniciranje idej in informacij,
- sposobnost divergentnega mišljenja, kritičnega presojanja, ustvarjalnosti in reševanja problemov,
- obvladovanje novih tehnologij, zlasti informacijsko-komunikacijske, medijev in podobno,
- medkulturna kompetentnost v smislu poznavanja splošne in različnih kultur ter obvladovanje vsaj enega tujega jezika,
- obvladovanje strategij samostojnega učenja in načrtovanja življenjske poti oziroma osebnega razvoja,
- obvladovanje števil, matematike, analitičnega mišljenja in
- podjetniška kompetentnost v smislu sposobnosti organiziranja, načrtovanja, vodenja, odločanja ipd."

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11

3

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

Evropska unija je po nekajletnem usklajevanju konec leta 2006 sprejela kot priporočilo evropskega parlamenta in sveta referenčni okvir ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje. Evropski referenčni okvir opredeljuje osem ključnih kompetence, pomembnih za osebno izpolnitev, dejavno državljanstvo, socialno kohezijo in zaposljivost. Te so (podrobni opisi so v prilogi Uradni list Evropske unije L 394/30.12.2006 SL):

- 1) sporazumevanje v maternem jeziku;
- 2) sporazumevanje v tujih jezikih (smiselno enako kot sporazumevanje v maternem jeziku);
- 3) matematična kompetenca ter osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji;
- 4) digitalna pismenost;
- 5) učenje učenja;
- 6) socialne in državljanske kompetence;
- 7) samoiniciativnost in podjetnost;
- 8) kulturna zavest in izražanje.

Kompetenčni pristop so na nacionalni ravni bolj konkretno uveljavila Izhodišča za pripravo višješolskih študijskih programov. Avtorji Izhodišč govorijo o globalnih ciljih (tč. 4), ki jih imenujejo kompetence in so tudi postavili strukturo kompetenčnega prostora, ki vključuje naslednje:

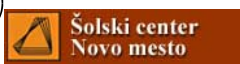
- poznavanje strokovno-teoretičnega znanja v ustrezni stroki, panogi ali dejavnosti,
- sposobnost vodenje temeljnih in zlasti metodološko relevantnih postopkov za reševanje strokovnih problemov, za razvoj inovacij v delovnih procesih, postopkih in sredstvih ter za učinkovito poslovanje,
- sposobnost uporabe znanja za uspešno strokovno komunikacijo, tako v domačem kot v mednarodnem okolju,
- razvoj poklicne identitete, strokovne odgovornosti in profesionalnosti,
- razumevanje razmerja med razvojem produkcije, socialnim razvojem in razvojem okolja, oblikovanje globalne zavesti o možnostih, mejah in nevarnostih tehnološkega razvoja,
- sposobnost reševanja zahtevnejših strokovnih problemov v delovnem procesu, opravljanja najzahtevnejših operativno-strokovnih opravil in reševanja

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11

4

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

- posameznih delovnih problemov z uporabo znanstvenih metod in postopkov,
- sposobnost povezovanja znanja z različnih področij pri uporabi in razvoju novih aplikacij,
 - sposobnost izvajanja del v pripravi in kontroli delovnih procesov ter še posebej v organizaciji in vodenju delovnih procesov.

URESNIČEVANJE OZ. RAZVIJANJE KLJUČNIH KOMPETENC

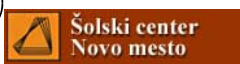
Uresničevanje kompetenc sodi v proces uresničevanja načel vseživljenjskega učenja. Po svoji naravi so ključne kompetence nadpredmetne (nad modularen), njihova uporaba je univerzalna in ni omejena le na en predmet (modul) četudi bolj pripadajo enem predmetu (modulu) ali drugemu. Zato usmeritev na kompetence omogoča med drugim tudi optimalnejše načrtovanje medpredmetnih povezav (znotraj modula ali med moduli), kar je seveda dobrodošlo. Kompetence med drugim razvijamo tudi z uresničevanjem vsebinskih in procesnih ciljev, pri čemer je potrebno študenta usposobiti tudi za opazovanje njegovega napredka v procesu izgrajevanja znanja. Pri tem se je trčilo na konceptualni problem, kako združiti kompetenčni pristop, ki je po mnenju nekaterih avtorjev v svojem bistvu redukcionističen, ozek in rigiden (Kotnik, 2007) in procesno-razvojni pristop načrtovanja kurikula. Gre za idejo, ki jo je zaslediti v bolonjskih dokumentih, vendar pa dileme, na katere je opozoril Kotnik (Kotnik, 2006) ostajajo in postajajo v fazi uresničevanja katalogov znanj realnost. Mislimo na neuravnoteženo zastopanje posameznih dimenzij kompetenc (kognitivne (vsebinska znanja), funkcionalne (veščine in spretnosti) in osebnostne ali socialne dimenzije) v katalogih znanj posameznih predmetov in modulov. Gre predvsem za odsotnost ali šibko prisotnost socialne dimenzije in povezovanja teorije s prakso in za še vedno prevladujočo prisotnost kognitivne dimenzije, ki je tudi z vidika izvajanja lažje merljiva. Prav tako so se pojavljale dileme, ali so ključne kompetence orientacija za načrtovanje katalogov znanja ali kataloge znanj naravnati na uresničevanje ključnih kompetenc pri opredeljevanju ciljev, ki naj bi izhajali iz kompetenc. V prvem primeru so za učitelja pri poučevanju pomembnejši operativni cilji in vsebine; v drugem primeru pa ostaja nevarnost da učitelja zanima samo koliko z uresničevanjem ciljev predmeta uresničujejo ključne kompetence.

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11

5

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

Ker gre pri ključnih kompetencah pravzaprav za teoretični konstrukt, ki je za operativno uporabo (razvijanje) malo ali skoraj neuporaben, je potrebno ključne kompetence oz. generične kompetence najprej prilagoditi specifičnim zahtevam programov (opredelitev generičnih kompetenc za posamezne programe) in jih v nadaljevanju na ravni dokumentov (katalogov znanj) konkretizirati (»prevesti«) v informativne in formativne cilje posameznih predmetov oz. modulov, pri čemer se upoštevajo specifične vsebine posamezne stroke oz. predmeta (modula). Tako en predmet (modul) razvija eno ali več ključnih kompetenc, posamezna ključna kompetenca se razvija z uresničevanjem enega ali več učnih ciljev. Z doseganjem oz. uresničevanjem učnih ciljev in razvijanjem procesov se pri študentih na posreden način razvijajo ustrezne ključne kompetence.

Vse ključne kompetence se štejejo za enako pomembne, saj vsaka od njih prispeva k uspešnemu življenju v družbi znanja. Številne kompetence se prekrivajo in povezujejo: vidiki, ki so bistvenega pomena za eno področje, bodo podpirali kompetence na drugem.

Kompetenca na področju temeljnih osnovnih znanj jezika, kompetenca branja, pisanja, računanja in na področju informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) je bistvena podlaga za učenje, učenje učenja pa podpira vse učne dejavnosti.

Razvite ključne kompetence so nujne, da posameznik uspešno deluje v kompleksnih, nepredvidljivih in spremenljivih okoliščinah v družbi, poklicu in osebem življenju. Vsi ljudje jih torej potrebujejo za osebno izpolnitev in razvoj, dejavno državljanstvo, socialno vključenost in zaposlitev. Na izobraževalnem področju predstavljajo kombinacijo znanja, spretnosti in odnosov, ustrežajočih okoliščinam. Zato razvoj kompetenc vključuje pridobivanje deklarativnega in procesnega znanja (kognitivni poudarek), razvoj spretnosti, veščin in proceduralnega znanja (funkcionalni poudarek) ter razvoj vrednot, stališč, odnosov, profesionalne drže (osebnostni in etični vidik).

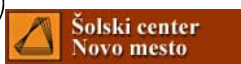
Na ravni izobraževalnega programa se ključne kompetence konkretizirajo v skupnih ciljih programa in katalogih znanj posameznih samostojnih programskih enot, na ravni izvajana

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11

6

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

programa pa se uresničujejo skozi pouk posameznega predmeta, z interdisciplinarnim poučevanjem, s (kros)kurikularnimi povezovanjem (npr. s povezovanjem splošnega, strokovnega in praktičnega izobraževanja), z izvajanjem različnih dejavnosti zunaj pouka (npr. projektni teden), z delovanjem šole kot celote itd. Spremljava je pokazala, da so se zelo prijeli predvsem projektni tedni, kot odličen način za izvajanje predvsem interdisciplinarnega poučevanja.

Posamezni predmeti so strukturirani tako, da razvijajo nekatere ključne kompetence v večji meri, kot druge programske enote. Posebej je potrebno poudariti, da se ključne kompetence razvijajo skozi vse predmete (samostojne programske enote) oz., da vsi predmeti prispevajo k razvoju kompetenc z različnimi poudarki in na različne načine. Celo več: posamezni predmeti prispevajo k razvoju večih kompetenc in posamezna kompetenca se razvija pri večih ali celo vseh predmetih. Tako se npr. sporazumevalna kompetenca razvija pri strokovnem predmetu z uporabo strokovne terminologije in seveda tudi pri drugih predmetih.

V bistvu gre za kroskurikularne vsebine, ki so opredeljene z učnim načrtom in prečijo celotni kurikulum. Šola lahko sama določi način razvijanja ključnih kompetenc npr. v okviru projektov, timskega načrtovanja, povezovanja teoretičnega in praktičnega izobraževanja itd.

Literatura

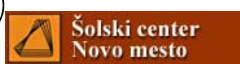
1. Izhodišča za pripravo višješolskih programov
2. Uradni list Evropske unije L 394/30.12.2006 SL
3. Svetlik, I. (2006). O kompetencah. Vzgoja in izobraževanje, 1/2006, Ljubljana, Zavod RS za šolstvo.
4. Gnamuš Kunst, O. (1992). Sporazumevanje in spoznavanje jezika. DZS, Ljubljana
5. Pevec Grm, S. (2005). Interno gradivo CPI.
6. Medveš, Z. (2004). Kompetence – razmislek o razvoju koncepta splošne izobrazbe (Sklepno poročilo mednarodnega posveta o splošni izobrazbi). Vzgoja in izobraževanje, 3/2004, Ljubljana, Zavod RS za šolstvo.

Projekt **Impletum**

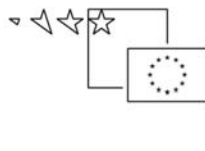
Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11

7

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

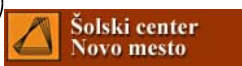
7. Marentič-Požarnik, B. (2006). Uveljavljanje kompetenčnega pristopa terja vizijo, pa strokovno utemeljeno strategijo spreminjanja. Vzgoja in izobraževanje, 1/2006, Ljubljana, Zavod RS za šolstvo.
8. Kotnik, R. (2006). Predpostavke kompetenčnega pristopa. Vzgoja in izobraževanje, 1/2006, Ljubljana, Zavod RS za šolstvo.

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11

8

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.